

บทเรียนจากเขาหินซ้อน

ปฏิบัติการปกป้องพื้นที่ วิถีชุมชน และสิ่งแวดล้อม

โดย กอบมณี เลิศพิชิตกุล

บทเรียนจากเขาสินช้อน
ปฏิบัติการปกป้องพื้นที่ วิกิชุมชน และสิ่งแวดล้อม

คำนำ

นับตั้งแต่การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (เอชไอเอ) ได้ถูกบรรจุไว้ในพรบ.สุขภาพแห่งชาติ และรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๕๐ ตลอดระยะเวลา ๕ ปีที่ผ่านมา สังคมไทยเริ่มมีการพูดถึงเรื่องเอชไอเอกันมากยิ่งขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วยคัดกรองนโยบาย และในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความเข้มแข็งในกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า เอชไอเอชุมชน หรือ CHIA (Community Health Impact Assessment: CHIA) เป็นการนำเอชไอเอรูปแบบหนึ่งจากสี่แบบตามประกาศของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ในฐานะที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในนโยบาย โครงการ และกิจกรรมการวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน อันจะก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนมากที่สุด โดยในการประเมินจะมองในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสุขภาพกาย สุขภาพจิต สภาพแวดล้อม สังคม สภาพเศรษฐกิจ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ซึ่งทุกๆ ด้านล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อทุกชีวิตในชุมชน

จากจุดเริ่มต้นที่ชุมชนได้ทราบข่าวเรื่องโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ชุมชนในพื้นที่พนมสารคาม สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ก็ได้มีปฏิบัติการในหลายรูปแบบในการคัดค้าน ต่อต้าน เพื่อปกป้องสิทธิของตนเองในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ และได้มีการยื่นหนังสือถึงเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพื่อขอใช้สิทธิตาม มาตรา ๑๑ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ในที่สุดกระบวนการเอชไอเอชุมชน ก็ได้ถูกนำมาใช้ การรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อสะท้อนถึงข้อห่วงกังวลในช่วงแรก ในแปรเปลี่ยนมาเป็นพลังที่เข้มแข็งในการร่วมกันทำงานเพื่อปกป้อง “บ้านเกิด เรือนตาย” ของตนเอง โดยมี ไอเอชุมชนเป็นกระบวนการเชื่อมร้อยคนในชุมชน สร้างข้อมูลการศึกษาที่เป็นรูปธรรม และสามารถนำไปใช้ประกอบการพิจารณาของหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่

เอชไอเอชุมชนของพื้นที่เขาหินซ้อน สะท้อนให้สาธารณะได้เห็นถึงจุดดัดของการพัฒนานโยบายพลังงาน กับวิถีชีวิตเกษตรกรรมที่เป็นรากฐานของประเทศ นโยบายเรื่องพลังงานเป็นสิ่งที่หลายประเทศในโลกมองว่าเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมแบบปัจจุบัน แต่ความมั่นคงทางอาหารก็เป็นวาระหลักอย่างหนึ่งที่หลายกลุ่มประเทศในโลกเริ่มให้ความสำคัญ และคาดว่าจะเป็นวิกฤตหลักต่อไปในอนาคต ขณะที่ประเทศไทยเองก็มีการส่งเสริมเรื่องแนวคิดเกษตรอินทรีย์ เศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างต่อเนื่องในหลายหน่วยงาน ทั้งหมดเหล่านี้จะสามารถเดินควบคู่กันไปได้หรือไม่ หรือในท้ายที่สุดแล้วประเทศไทยควรเลือกเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง และถ้าจะต้องมีการเลือก ใครจะเป็นผู้เลือกชุมชน หรือผู้กำหนดนโยบาย สิ่งเหล่านี้พวกเราทุกคนคงต้องหาคำตอบกันต่อไป

ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
กรกฎาคม ๒๕๕๕

บทเรียนจากเขาหินซ้อน : ปฏิบัติการปกป้องพื้นที่ วิถีชุมชน และสิ่งแวดล้อม

ผู้เขียน	กอบมณี เลิศพิชิตกุล
บรรณาธิการ	สมพร เพ็งคำ เขมวไล ธีรสุวรรณจักร
ภาพประกอบ	โครงการคุ้มครองวิถีชีวิตบนพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี บางคล้า-คลองเขื่อน โยธิน มาลัย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา
ศิลปกรรม	สุวิมล ปรีชาพงศ์กิจ

จัดพิมพ์โดย
ศูนย์ประสานงานการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
อาคารสุขภาพแห่งชาติ
๘๘/๓๙ หมู่ ๔ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์ ๐-๒๘๓๒-๙๐๐๐
www.nationalhealth.or.th และ www.thia.in.th

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑,๐๐๐ เล่ม กรกฎาคม ๒๕๕๕
พิมพ์ที่ บริษัท ออฟเซ็ทพลัส จำกัด

สารบัญ

บ้านเกิด - เรือนตาย	๙
มวยวัด	๑๕
ปฏิบัติการปกป้องพื้นที่ วิถีชุมชน และสิ่งแวดล้อม	๑๙
* ก่อนปฏิบัติการ	๑๙
* คณะทำงานมาจากไหน?	๑๙
* เรียนรู้ด้วยการลงมือทำ	๒๑
* ทดลองใช้งานข้อมูล	๒๙
บทเรียนจากเขาหินซ้อน	๓๕
* กลยุทธ์ที่ใช้	๓๕
* ผลพลอยได้ของเอชไอเอชุมชน	๓๖
* ข้อจำกัดของเอชไอเอชุมชน	๓๗
* จุดเด่นของเอชไอเอชุมชน	๓๗
* ปัจจัยที่จะทำให้เอชไอเอชุมชนแพร่หลาย	๓๗

บ้านเกิด-เรือนตาย

เขาหินซ้อนคือพื้นที่รอยต่อของ อ.พนมสารคาม และ อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา สภาพโดยทั่วไป เป็นพื้นที่ราบลอนสลับซึ่งเป็นส่วนหนึ่งระบบนิเวศแบบ ป่าลุ่มต่ำ “ป่าแควระบบ-ลีย์ด” ที่มีความหลากหลายของพันธุ์กรรมพืชและสัตว์สูง และถือเป็นป่าลุ่มต่ำผืนสุดท้ายของประเทศไทย ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำคลองท่าลาด มี แควระบบและแควลีย์ดเป็นแหล่งต้นน้ำ โดยแควทั้งสองนี้ จะไหลมาบรรจบกันที่บ้านปากคลองระบมรวมเป็น คลองท่าลาด ซึ่งเป็นต้นธารของแม่น้ำบางปะกงที่หล่อ เลี้ยงสรรพชีวิตไปจนถึงปากอ่าวไทย

ในอดีตชาวบ้านเขาหินซ้อนมีวิถีชีวิตเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติจากป่าอันอุดมสมบูรณ์ ในการดำรงชีวิตเป็นหลัก “ในป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน คือ “คลังของพืชหัว” จำพวกมันนกก กลอย มันบุง มัน ตลับ มันเสา มันเลือด มันเทียน มันมือเสือ มันจาว ผัก จำพวกกระเจียว บุก อีรอก ตีนนกยูง เสม็ด แต้ว ผัก หนามบก ยอดย้ง ยอดขม หวายปอรั้ง ดอกข้าวสาร สะเดา ฟักข้าว กะทกรก หูปลาช่อน ผักบุ้งนา สายบัว เห็ดเผาะ เห็ดขอน เห็ดระโงก เห็ดโคน เห็ดตีนแรด พืช ผักจะหมุนเวียนตามฤดูกาล ก่อนน้ำหลากชาวบ้านจะ หาหน่อไม้ขายคลอง พอหน้าน้ำนองในคลองจะมีปลา

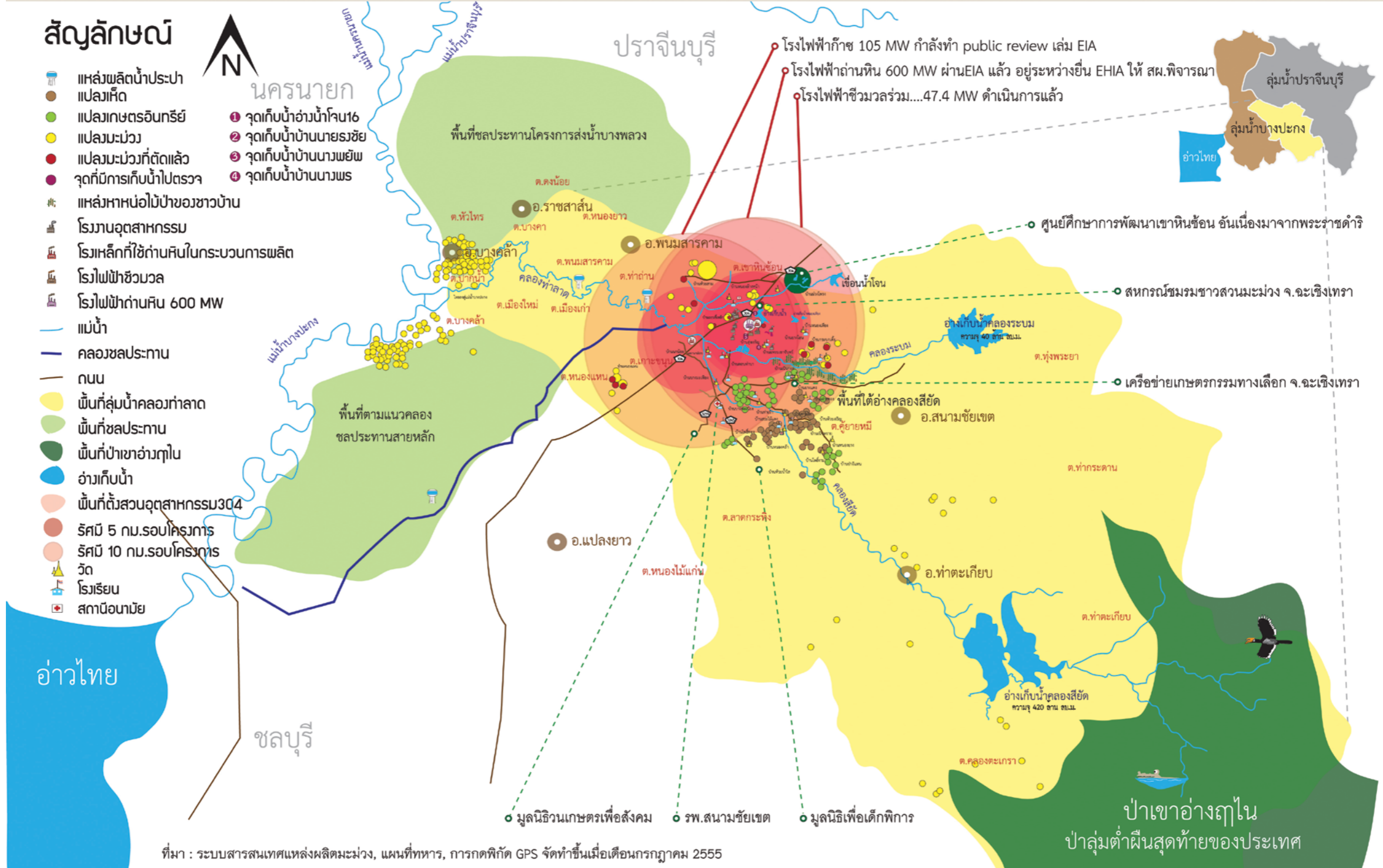
มากมายให้จับ เช่น ปลาตก ปลาช่อนตัวโต ปลาดุก ยกยอปลาชิว เมื่อถึงช่วงลมโยกก็จะวางราวแล้วจะได้ ปลาเกะทิง ปลาตก การหาของป่าเป็นวิถีที่สืบทอดกัน มา ผู้คนพึ่งพาทรัพยากรของธรรมชาติและธรรมชาติก็ ให้ผลตอบแทนเป็นอาหารและสิ่งจำเป็นของชีวิต และ ธรรมชาติก็แบ่งปันให้ทุกคนเข้าถึงอย่างเป็นธรรม บ่อย ครั้งชาวบ้านจึงอยู่ได้โดยไม่ต้องใช้เงินทองแต่ดำรงชีวิต ได้อย่างมั่นคงทั้งด้านอาหารและสิ่งแวดล้อม”¹

ความเปลี่ยนแปลงเริ่มเข้ามาเมื่อมีการ สัมปทานป่า เปิดป่า จนกลายเป็นยุค “ป่าแตก” ผู้คน ภายนอกอพยพเข้ามาเป็นแรงงานขนย้ายซุงและถางที่ นายทุนเข้ามาจับจองที่ดินพร้อมกับนำระบบอุปถัมภ์ ระบบนายหน้า และการตกเขี่ยมาสู่พื้นที่ ซึ่งในเวลาต่อ มาได้กลายเป็นอิทธิพลท้องถิ่น

การปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยวแพร่ กระจายไปทั่ว อุตสาหกรรมต่อเนื่องจากเกษตร เช่น โรง สี โรงแป้งมันสำปะหลัง โรงไม้สับยูคา เริ่มผุดขึ้น ก่อน ที่จะมีอุตสาหกรรมอื่นๆ ตามมา ทำให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ สำหรับทำการเกษตรกลายเป็นลูกจ้างเต็มตัว พื้นที่ที่เคย สมบูรณ์เป็นที่น้ำซบกลับแห้งแล้งทำเกษตรไม่ได้ผลเท่า ที่ควร

แผนที่แสดงชุมชนและพื้นที่แหล่งผลิตอาหาร เกษตรอินทรีย์-มะม่วง-เห็ด ในลุ่มน้ำคลองท่าลาด ที่กำลังถูกคุกคามจากโครงการโรงไฟฟ้าและกลุ่มอุตสาหกรรมในพื้นที่

ในขณะที่สถานการณ์ของพื้นที่เขาหินซ้อน กำลังเปลี่ยนไป ชาวบ้านที่เดือดร้อนจากความแห้งแล้ง และสภาพดินเสื่อมโทรมได้ถวายที่ดินให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต่อมาพระองค์ท่านได้สถาปนาให้เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๒ บนเนื้อที่กว่า ๑,๘๙๕ ไร่ ของตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม พริกพื้นผืนดินที่แห้งแล้งด้วยการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้กลับฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง จนได้รับการขนานนามว่า **“พิพิธภัณฑน์มีชีวิต”**

นอกจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ในพื้นที่ยังมีปราชญ์ชาวบ้านที่เรียนรู้จาก ความทุกข์ร้อนของตนเอง และได้รับแรงสนับสนุนจาก ภายนอกให้แก่ปัญหาหนี้สินอันเกิดจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวอย่าง **“ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม”** เจ้าของแนวคิด

“วนเกษตร” ที่สร้างเครือข่ายความรู้ในเรื่องการจัดการตนเองโดยใช้การเกษตรแบบผสมผสานถ่ายทอดให้ คนในท้องถิ่นที่สนใจสามารถเรียนรู้เพื่อยินยัดต่อสู่กับ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

อีกทั้งยังมีนักพัฒนาอย่าง **คุณเกษม เพชรนที** หรือ **“ลุงเกษม”** ที่เข้ามาฝังตัวในพื้นที่เพื่อช่วยชาวบ้าน ในการรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ส่ง เสริมเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองให้กับชาวบ้าน ด้วยการปลูกผักพื้นบ้าน และไม้ผลที่ใช้เป็นอาหารในครัวเรือนแซมลงในไร่มันสำปะหลัง ซึ่งขณะนั้นชาวบ้านปลูก มันสำปะหลังขายเพียงอย่างเดียวและต้องซื้ออาหาร กิน จากนั้นจึงเริ่มงานส่งเสริมการทำเกษตรทางเลือก สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อการออมและสร้าง สวัสดิการชุมชน เพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน เชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่กับเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

ทั่วประเทศเพื่อส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อ สร้างความมั่นคงทางอาหารและอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ท้องถิ่นแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งเสริมให้เกษตรกร รายย่อยรวมกลุ่มกันจนเกิดเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ อำเภอสนมชัยเขต นอกจากนี้ยังผลักดันให้มีการขอ ขึ้นทะเบียนมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ระดับประเทศและ ระดับสากล จนชาวบ้านสามารถขายผลผลิตไปต่าง ประเทศได้ในนามของกลุ่ม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าทุนต่างๆ ที่พื้นที่มีอยู่ เช่น ทรัพยากร ธรรมชาติ ประสพการณ์ ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา องค์ความรู้ หรือแม้กระทั่ง “คน” ล้วนมีส่วนหล่อหลอม ให้แต่ละกลุ่มคนในพื้นที่มีกระบวนการคิดและรับมือกับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่างกันออกไป แต่ไม่ว่าอย่างไร ก็ยังมีชาวบ้านที่ยังปักหลักอยู่ในพื้นที่เพราะที่นี่คือ **“บ้าน เกิด”** ที่เขาหวังไว้ว่าจะเป็น **“เรือนตาย”** ในบั้นปลาย ของชีวิต และส่งต่อเป็นมรดกสู่ลูกหลานต่อไป

เอื้องฟ้า ข้าเถิด หนึ่งในชาวบ้านที่เกิด เดิบโต มีครอบครัวอยู่ที่นี่ และไม่คิดจะย้ายไปไหนได้สะท้อนให้ เราเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่พร้อมกับสิ่งที่ เธอได้เรียนรู้ “สมัยก่อนที่เรายังมีป่าอยู่ หมู่บ้านเราอุดม สมบูรณ์มาก อยากกินอะไรก็เข้าป่าข้างบ้านเราไปหา อยากรับปลาก็ไปจับเอาในน้ำ เวลาผ่านไปมีพืชเศรษฐกิจ เข้ามาปลูก มีคนข้างนอกเข้ามาอยู่ ป่าก็หายไป คนที่เขามองการณ์ไกลกว่าของในป่าจะสูญเสียไปก็เก็บเอาผักเอาของ ในป่ามาปลูกไว้ในบ้าน ทำให้เราเห็นความสำคัญแล้วว่า ถ้าเราไม่รักษาความมั่นคงทางอาหาร พันธุ์ผัก พันธุ์ข้าว จะค่อยๆ หายไป ส่วนที่ดินเราก็ต้องรักษา ถ้าเราขายที่ ไปที่ดินก็จะหลุดมือ เพราะก่อนหน้านี้ก็มีคนที่ขายที่ดิน แล้วก็ไม่ไ้รวย ยังต้องมาเช่าเขาทำนาในที่ของตัวเอง ถ้า เป็นแบบนี้เราก็จะไม่เหลืออะไร ลูกหลานเราจะอยู่ยังไง เราจึงต้องรักษาสภาพของเราที่เรามีอาหาร มีอากาศดี มีน้ำที่พอเพียง มีที่ดินของเราเอง” ✨

๑	๒	๑ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา
	๓	๒ คุณเกษม เพชรนที
๓ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม

มวยวัด

การเข้ามารื้อโรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด ๖๐๐ เมกะวัตต์

“เรารู้เรื่องโครงการโรงไฟฟ้าจากแกนนำของเราคนหนึ่ง คือ สร้อยทอง ออกบัว ซึ่งเขาไปมีสายสัมพันธ์กับทางเครือข่ายสิ่งแวดล้อม แล้วเขาก็ไปร่วมเวทีของคุณสุทธิ อัจฉมาศัย กับทางระยอง ตอนช่วงประมาณต้นปี ๒๕๕๑” คือคำบอกเล่าของชาวบ้านยางแดง ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต ซึ่งอยู่ในรัศมี ๕ กิโลเมตรจากที่ตั้งโครงการ นำแปลกที่โครงการขนาดใหญ่ซึ่งระบุว่าเป็นโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่กลับไม่เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนใกล้เคียงจนกระทั่งมีชาวบ้านได้ไปรู้ข่าวมาจากจังหวัดระยอง

หลังจากได้ข่าวแล้วกลุ่มชาวบ้านจึงช่วยกันตรวจสอบข้อมูลไปตามที่ต่างๆ จึงค่อนข้างมั่นใจว่ากำลังจะมีโรงไฟฟ้าถ่านหินมาตั้งในพื้นที่ แต่ตอนนั้นไม่มีใครสามารถหารายละเอียดเกี่ยวกับโครงการได้

“เราขอ EIA เขาไม่ได้ ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับโครงการเลย รู้แต่ว่า ชื่อบริษัทเนชั่นแนล เพาเวอร์ซีพ-พลายจำกั๊ด เป็นโรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด ๖๐๐ เมกะวัตต์ จะตั้งที่เขาหินซ้อน แต่ยังไม่รู้เลยว่าตรงไหนของเขาหินซ้อน หนึ่งปีผ่านไปถึงจะรู้ว่าอ้อมมันตั้งตรงนี้”

ปัญหาเรื่องการเข้าถึงข้อมูลทำให้การเริ่มต้นรับมือกับโรงไฟฟ้าเป็นไปอย่างซบเซา แต่ด้วยความช่วยเหลือของเครือข่ายกัลยาณมิตร จึงเริ่มมีการรณรงค์ให้ข้อมูลเท่าที่จะหาได้ในพื้นที่

“ป๋ม (วัชรีย์ เผ่าเหลืองทอง) เองมีบทบาทสำคัญเพราะป๋มมีประสบการณ์ตรงนี้ พอป๋มเข้ามาเห็นบริบทพื้นที่ก็เข้าใจเลยว่าเรามีปัญหาอะไร ที่เขาหินซ้อนอำนาจท้องถิ่นรุนแรงมาก พี่น้องไม่กล้าขยับ จำนวนคนที่นี้จะให้ไปปิดถนนอย่างอื่นคงไม่พอ เพราะฉะนั้นสู้ด้วยกำลังไม่ได้แล้ว ต้องสู้ด้วยข้อมูลอย่างเดียว” นั่นวันหาญาติ ผู้ประสานงานโครงการชนบทแควระบม-สียัด และผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา ย้ำชัดถึงความสำคัญของข้อมูล

“ช่วงแรกเราออกรณรงค์ก็ให้ความรู้กับกลุ่มบ้านต่างๆ ในส่วนที่เราเข้าพื้นที่ได้ พร้อมทั้งรวบรวมรายชื่อผู้คัดค้าน โดยแต่ละครั้งก็เตรียมกับข้าวกับปลาขึ้นมาเองไม่ได้มีเงินช่วยมาจากที่ไหน ดึงเด็กๆ ในพื้นที่เข้ามาช่วย มีคุณศุภกิจ นันทวรการ จากมูลนิธินโยบายสาธารณะ เข้ามาช่วยให้ความรู้เรื่องผลกระทบและขั้นตอนการสร้างโรงไฟฟ้า มีคุณสงกรานต์ ป้องบุญจันทร์ จากโครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม (En-Law) มาให้ความรู้เรื่องสิทธิ เรื่องกฎหมาย และ คุณอุษณี อรุณ ให้ความรู้เรื่องมลพิษจากโรงไฟฟ้า ระหว่างนั้นก็มีการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ ไม่ว่าจะป้าย ธง ผ้าโพกหัวให้คนเริ่มต้นตัว” โยธิน มาลัย สมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทราที่ร่วมขับเคลื่อนคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินตั้งแต่ช่วงแรกเล่า

นอกจากการให้ความรู้ทางวิชาการแล้วได้มี

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนต่างพื้นที่ที่เคยมีโครงการขนาดใหญ่อย่างโรงแยกก๊าซที่จะนะ เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นภาพการขับเคลื่อนและผลกระทบจากโครงการขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นทางภาคใต้

รวมถึงมีการยกระดับการคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเขาหินซ้อน เป็นการคัดค้านแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า (PDP) ซึ่งเป็นที่มาของโครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ ๔ โรง ได้แก่ โครงการโรงไฟฟ้าก๊าซที่หนองแสง จังหวัดสระบุรี โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินจังหวัดระยอง โครงการโรงไฟฟ้าก๊าซ ที่บางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา และโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินที่เขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา

ด้วยความช่วยเหลือในการเชื่อมเพื่อนผู้มี

ทุกเข้าร่วมในครั้งนั้นจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่พี่น้องเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก จ.ฉะเชิงเทรา สวมหมวกเครือข่ายติดตามผลกระทบโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินตำบลเขาหินซ้อน (คตพ.)

“พอมีการเชื่อมเครือข่ายโดยยกระดับคัดค้านแผน PDP 2007 เราได้ยื่นหนังสือไปตามหน่วยงานต่างๆ เช่น อนุกรรมการทางด้านสิ่งแวดล้อมของ สว. ตอนนั้นยื่นผ่านคุณธนา โทสิตระกูล และคุณสุรจิต ชिरเวทย์ ยื่นคัดค้านแผน PDP ไปที่ นายภา ตอนนั้นเป็นนายกอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ แล้วก็มีการนำรายชื่อผู้คัดค้านโรงไฟฟ้า ๓,๐๐๐ รายชื่อไปยื่นที่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ยื่นหนังสือเรื่องการละเมิดสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๖๗

โดยยื่นที่คณะกรรมการสิทธิฯ มีการเดินรณรงค์ในจังหวัดแล้วก็ยื่นหนังสือให้ผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ผู้ว่าก็อยู่ไม่นาน ตอนนั้นเปลี่ยนไปสองคนแล้ว ยื่นหนังสือตามโรงเรียนต่างๆ ให้ ผอ.รู้ว่าในพื้นที่กำลังจะมีโครงการอย่างนี้เกิดขึ้น เพื่อขอความร่วมมือคุณครูและนักเรียนที่ไม่เห็นด้วยเข้ามาร่วมแสดงพลังกับเรา ไปยื่นหนังสือคัดค้านที่สำนักงานและแผนพลังงาน สถานทูตอเมริกา เราก็ไปยื่นหนังสือคัดค้านเพราะว่าโครงการนี้เป็นโครงการร่วมทุน เงินทุนส่วนหนึ่งมาจากบริษัทในอเมริกา ถ้ามีเวทีเกี่ยวกับเรื่องพลังงานหรือสิ่งแวดล้อมเราจะไปเข้าร่วม ไปเพื่อหาความรู้ แล้วถ้ามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไป เราก็พร้อมยื่นหนังสือคัดค้านทันที โยธินมาลัยอธิบายถึงกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าที่ผ่านมา

หลังจากการต่อสู้แบบมวยวัดอยู่เกือบสองปี กันยายน ๒๕๕๒ ทางคณะกรรมการผู้ชำนาญการของ สผ.ก็เป็นฝ่ายยึดเย็ดผ้าขาวให้ประชาชน ด้วยการอนุมัติให้การศึกษา EIA (Environment Impact Assessment) ของโครงการผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการผู้ชำนาญการ แต่ด้วยความยึดมั่นว่าผืนดินแห่งนี้จะเป็นบ้านหลังสุดท้าย ชาวบ้านจะไม่ร่นหนีไปที่ไหน กลุ่มแกนนำจึงรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและพบว่ายังมีทางสู้

“ตอนนั้นเรายังเห็นจุดอ่อนของเรา คือ ข้อมูลของเราจะถูกทำให้อ่อนลงด้วยการบอกว่า ไม่มีควมน่าเชื่อถือทางวิชาการ จนสุดท้ายเราก็ยื่นหนังสือขอใช้สิทธิไปที่สำนักงานสุขภาพแห่งชาติ หรือว่า สช. โดยขอใช้สิทธิตาม พรบ.สุขภาพแห่งชาติมาตรา ๑๑ ขอให้ทางคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติเข้ามาช่วยสนับสนุนนักวิชาการในการทำข้อมูล” นันทวัน หาญดี บอกเล่าถึงจุดเริ่มต้นที่ทำให้ชุมชนบ้านยางแดง ตำบลคูยาศหมี อำเภอสยามชัยเขตซึ่งอยู่ในเขตรศมี ๕ กิโลเมตรของโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ขนาด ๖๐๐ เมกะวัตต์และชุมชนข้างเคียงได้เข้ามาสู่กระบวนการทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน CHIA (Community Health Impact Assessment) 🌱

ปฏิบัติการปกป้องพื้นที่ วิถีชุมชน และสิ่งแวดล้อม

ก่อนปฏิบัติการ

หลังจากเครือข่ายติดตามผลกระทบโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินตำบลเขาหินซ้อน (คตฟ.) ได้ยื่นหนังสือถึงเลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพื่อขอใช้สิทธิตาม มาตรา ๑๑ พรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ ขอให้มีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ระหว่างรอกการติดต่อกลับมาของ สช. ในพื้นที่ยังคงมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ฝ่ายมวลชนได้มีการรวบรวมชาวบ้านมายึดพื้นที่ถนนเพื่อเรียกร้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาฟังข้อเรียกร้องของประชาชน ซึ่งมีเพียงรองผู้ว่าฯ ที่ลงมารับหนังสือจากชาวบ้าน แกนนำชาวบ้านบางส่วนเลือกใช้การยื่นฟ้องศาลปกครอง รวมถึงการยื่นถวายฎีกาซึ่งเรื่องยังคงอยู่ระหว่างกระบวนการ

ในขณะที่ฝ่ายข้อมูลได้มีการเชิญคุณศุภกิจ นันทวรการ จากมูลนิธินโยบายสาธารณะ เข้ามาทำ workshop กลุ่มแกนนำในเรื่องการจับประเด็นเพื่อการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ซึ่งถือเป็นการจัดทัพนักวิจัยชุมชนไปแบบไม่มีใครรู้ตัว

คณะทำงานมาจากไหน?

“ตอนที่ คตฟ. สู้ ส่วนใหญ่มีแต่คนท้องถิ่นทั้งนั้น แต่การที่เราจะต่อสู้เรื่องนี้เราต้องหากัลยาณมิตร ต้องหาเพื่อนที่มีทักษะ มีประสบการณ์หลายๆ ด้านมาช่วยกัน ตอนยื่นขอใช้สิทธิทำเอชไอเอชุมชนเรากลับแบบไว้เลยว่าเราอยากได้เพื่อนมาช่วยกันดึงข้อมูลต่างๆ ออกมา แต่เราไม่ชวนโดยตรง เราปรึกษาหารือคนนั้น คนนี้ ด้วยวาระต่างๆ กัน ซึ่งเพื่อนเราที่เข้ามาส่วนมากได้รับรู้เรื่องราว แล้วเขาก็กระตือรือร้นและมีจิตสาธารณะ” นันทวัน หาญดี สะท้อนถึงการรวมคณะนักวิจัยชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยผู้คนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพ และความถนัดเฉพาะด้าน เช่น

- ✿ **นันทวัน หาญดี** ผู้ประสานงานโครงการชนบทแควระบบ-สียัด และผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก จังหวัดฉะเชิงเทรา นักพัฒนาที่ฝังตัวในพื้นที่กว่าสามสิบปี ผู้มีบุคลิกความเป็นผู้นำ มีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ และการประสานงานเครือข่ายต่างๆ ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลาง รวมถึงเป็นเจ้าของพื้นที่เกิดเหตุ คุณนันทวัน จึงเปรียบเสมือนแกนของทีมนักวิจัยนี้
- ✿ **ภญ.ศิริพร จิตรประสิทธิ์ศิริ** เภสัชกรโรงพยาบาลสนามชัย มีสายสัมพันธ์กับเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ สนามชัยเขตมาอย่างยาวนาน มีความสามารถในการสืบค้นข้อมูล และมีความรู้ด้านสาธารณสุข เนื่องจาก

เป็นบุคคลากรสายสาธารณสุขในพื้นที่ ซึ่งหากโครงการโรงไฟฟ้าเกิดขึ้นจริง ในอนาคตผู้ป่วยที่จะมาใช้ บริการของโรงพยาบาลก็จะเพิ่มขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ โรงพยาบาลต้องได้รับผลกระทบแน่นอน จึงมีการจัด เวทีที่โรงพยาบาลเพื่อให้ข้อมูลซึ่งต่อมา ญ.ศิริพรได้ดึงน้องจากจากโรงพยาบาลสนามชัยเขตเข้ามาช่วย ในการทำวิจัยครั้งนี้ด้วย

- * **วันชัย ฤทธิลิขิต** ผู้ประสานงานโครงการห้วยน้ำใส – สวนพลังชีวิต ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านห้วยน้ำใส อำเภอ สนามชัยเขต ที่อยู่ไม่ห่างจากโครงการท่าไทรรั้ง ผู้รับอาสาเข้าไปฟังข้อมูลของโครงการในเวที ซึ่งทาง บริษัทจัดขึ้น ความสามารถในการศึกษาข้อมูล ชี้ประเด็น ทำให้คุณวันชัยกลายเป็นฝ่ายวิเคราะห์เอกสาร EIA ของ โครงการ และคอยชี้ประเด็นที่น่าสนใจ
- * **พลุเพชร สีเหลืองอ่อน** มูลนิธิส่งเสริมทรัพยากรมนุษย์เพื่อพัฒนาชุมชน นักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่มา อย่างต่อเนื่อง ยาวนาน มีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน มีข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรอินทรีย์ มีมุมมองของ นักอนุรักษ์เต็มเปี่ยม รับอาสาพร้อมกับทีมงานเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา ทำข้อมูล เรื่องเห็ด และเกษตรกรอินทรีย์
- * **โยธิน มาลัย** เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา เยาวชนในท้องถิ่นที่เคยเข้าสู่ระบบ โรงงาน ปัจจุบันเลือกที่จะออกมาใช้ชีวิตแบบเกษตรกร ด้วยความชำนาญเส้นทาง และพื้นที่ประกอบ การ ความคล่องตัวในการเดินทาง จึงมีบทบาทสำคัญในการทำแผนที่แปลงเกษตร และเส้นทางต่างๆ
- * **เอื้องฟ้า ข้าเขต** เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา ทำข้อมูลเรื่องเห็ด และเกษตรกร อินทรีย์ ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนให้ออกไปเรียนรู้กับเพื่อนภายนอก โดยเน้นเรื่องพลังงาน เคยร่วมเดินทางไปคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ในหลายพื้นที่ เช่น ร่วมกับพี่น้องเกษตรกรไปชุมนุมหน้า ทำเนียบรัฐบาล เดินทางไปร่วมต่อต้านการใช้ถ่านหินที่ประเทศอินโดนีเซียกับทางกรีนพีซ เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ได้ร่วมเป็นทีมเก็บข้อมูลเรื่องเห็ด และเกษตรกรอินทรีย์
- * **คำพันธ์ สุพรม** เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา เยาวชนที่เติบโตมากับระบบเกษตร เคยไปใช้ชีวิตเป็นลูกจ้างในโรงงานจนเมื่อโรงงานประสบปัญหาในช่วงพองสบู่แตก จึงหวนกลับสู่บ้านเกิด และค้นพบว่าวิถีเกษตรกรรม คือวิถีที่ยั่งยืน คำพันธ์เป็นนักปฏิบัติและเป็นนักวิจัยในการทำเกษตรกรอินทรีย์ โดยได้ทดลองเปรียบเทียบผลผลิตจากพันธุ์ข้าวต่างๆ ในสภาวะโลกร้อน ในการวิจัยครั้งนี้ได้ร่วมเป็นทีม เก็บข้อมูลเรื่องเห็ด และเกษตรกรอินทรีย์
- * **ยุพิน คะเสนา** ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ อ.สนามชัยเขต มีประสบการณ์การเก็บข้อมูลสมาชิก ระบบ การผลิต ผลผลิต และราคาตลาด ในการวิจัยครั้งนี้ได้ร่วมเป็นทีมเก็บข้อมูลเรื่องเห็ด และเกษตรกรอินทรีย์
- * **ศักดิ์ชัย ชาตาดิ** เครือข่ายวนเกษตร เป็นศิษย์ของพ่อผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มแข็งที่เคยมีประสบการณ์การเป็น นักวิจัยชุมชน ร่วมกับทาง สกว. มีข้อมูลพื้นที่และข้อมูลประวัติศาสตร์มากมาย รับอาสาทำข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

- * **กัญจน์ ทัดติยกุล** คนบางคล้าที่มีประสบการณ์และความรู้เรื่องลุ่มน้ำ มีทักษะในการเชื่อมโยงข้อมูลจาก ภาควิทยาศาสตร์ในหลายๆ ด้าน รับอาสาเป็นผู้ทำข้อมูลเรื่องลุ่มน้ำคลองท่าลาด
- * **กอบมณี เลิศพิชิตกุล** บัณฑิตที่เปลี่ยนวิถีชีวิตตัวเองจากคนเมืองมาเรียนรู้ชุมชนไปกับงานวิจัยชุมชนขึ้นนี้ ด้วยทักษะการเก็บข้อมูล การสืบค้น การทำแผนที่ รับอาสาทำข้อมูลเรื่องมะม่วงโดยได้รับความช่วยเหลือจากทีมงาน และเกษตรกรชาวสวนมะม่วงในพื้นที่

เรียนรู้ด้วยการลงมือทำ

ครั้งแรกที่ทางสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้ส่งคนลงมาพื้นที่คนในชุมชนต่างไม่มีความ รู้เรื่องการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน (CHIA) ดังนั้นทางทีมสช.จึงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำการ ประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนให้ชาวบ้านเข้าใจ พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลเบื้องต้นของโครงการและ สอบถามถึงข้อห่วงกังวลของคนในพื้นที่ ทั้งนี้ยังได้มีการทำความเข้าใจถึงขั้นตอนการขออนุญาตและการก่อสร้าง โครงการว่าปัจจุบันทางบริษัทได้ดำเนินการถึงขั้นไหนแล้ว

จากนั้นคณะทำงานของ สช. ได้ทำสรุปข้อมูลสถานการณ์เบื้องต้น (Screening) ซึ่งได้ข้อเสนอ ๓ ทาง สำหรับการทำเอชไอเอ ประกอบไปด้วย

๑. ระดับนโยบาย โดยมีการทำเอชไอเอ กรณี แผน PDP
๒. ระดับโครงการ เนื่องจากจัดอยู่ในประเภทโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน อย่างรุนแรงที่ต้องเข้าสู่กลไกตามมาตรา ๖๗ วรรคสอง ต้องทำเอชไอเอตาม ประกาศของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๓. ระดับชุมชน โดยใช้กระบวนการเอชไอเอชุมชนเพื่อเตรียมข้อมูลหลักฐานเข้าไปมี ส่วนร่วมแลกเปลี่ยนในกระบวนการ EHIA

ในที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้มีมติสนับสนุนการทำเอชไอเอตามทางเลือกที่ ๓ คือ การทำ เอชไอเอชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านข้อมูล หลักฐาน ผลกระทบต่อสุขภาพชุมชน เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วม เสนอความเห็นในกระบวนการ EHIA ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่ร้องขอ

พื้นที่เกษตรกรรม แหล่งผลิตอาหาร

ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากโรงไฟฟ้า
ด้านหินเขานหินซ้อน

บริษัท 304 อินดิเพนดิยลพาร์ค 2 จำกัด
 เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๔๔ โดยถืออุตสาหกรรม
 หลักประเภท เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
 อุตสาหกรรมกระดาษ แปรรูปไม้ ฯลฯ ปัจจุบันจำนวนหน่วยงานโรงงาน
 อุตสาหกรรมเหล่านี้มีเดือนนำเสียตั้งแหล่งแปรรูปและมีความหนาแน่น
 กิ่งสาขาที่จะมีการตั้ง โรงไฟฟ้าถ่านหินเพิ่ม จะไม่สามารถจัดการปัญหาได้

บ้านแดง
 เป็นบ้านที่ติดกับนิคมฯ ชาวบ้านส่วนใหญ่ขาย
 พื้นที่แล้วแต่ยังคงอาศัยอยู่ในสวนเค็ม แล้วไปเป็น
 ลูกจ้างในโรงงาน ชื่อน้ำชาตึกหิน เหลือชาวบ้าน
 ที่ทำนาอ้อยมาก มีประชากรประมาณ ๑๒๔ ครัวเรือน

บ้านแดง
 จากเดิมทำนา แคชชาแคตแม่น้ำ
 จึงได้เปลี่ยนเป็นปลูกลิ้นจี่
 มีผู้ทำนาอินทรีย์ส่งขาย ๒ ราย
 ส่วนหนึ่งเป็นนออยู่จะ ไร่
 เพาะเห็ดหลังหน้านา ไร่กว่า
 และ ๑๐-๑๒ วัน ส่วนใหญ่ใช้
 นำจากสาหร่าย
 ดึงน้ำจากคลองสีเขียว

บ้านแดง
 ใช้คลองระบมในการเกษตร เก็บไม่ไปจากริมคลองระบม
 ไร่ประมาณจากหน้าศาลโรงไฟฟ้าจะตั้งอยู่ที่เดียวกับ โรงแม่
 มีผู้เช่าไปเช่าโรงคั่วข้าว มีการซ่อมของเกษตรอินทรีย์ ๒๕ ครัวเรือน
 และ ๔๐ ครัวเรือนอยู่ในกลุ่มขยายคือทำเกษตรอินทรีย์แต่ยังไม่ขอรับรอง
 วัตถุประสงค์หลายชนิด ปัจจุบันรัฐบาลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีรายชื่อ
 ในภาคประจักษ์ตลอดที่มีอยู่โดยแน่นอน พวกนี้โรงงานจะระดมกลุ่ม
 เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่พื้นที่เพาะปลูกของ
 พวกนี้จากแหล่งอุตสาหกรรมและคลองไม่ไหลแห้งน้ำรวมกัน และ
 มีข้อจำกัดเรื่องผลกระทบที่จะมีผลกระทบต่อการผลิต

บ้านแดง
 มีพื้นที่เกษตร แปลงนา หลังนาเพาะเห็ดฟาง
 ทองเคียบ มะละกอ สวนกล้วย ปลูกมัน ปลูกผัก มีฟาร์มหมู
 ปลูกไผ่ ปลูกอินทผลัม ส่งโรงพยาบาลอยู่บุตร
 ริมคลองมีนาไป มีสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์อยู่ ๑๕ ครัวเรือน

บ้านแดง
 มีพื้นที่ปลูกข้าว ทำสวนไม้ผล
 สวนยางพาราปลูกผัก
 มีสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์
 ๕ ครัวเรือน

บ้านแดง
 ทำเห็ดฟาง กล้วยเป็นหลัก
 ทำเกษตรอินทรีย์ ๒ ครัวเรือน
 กินนาจากอ้อยกิน/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

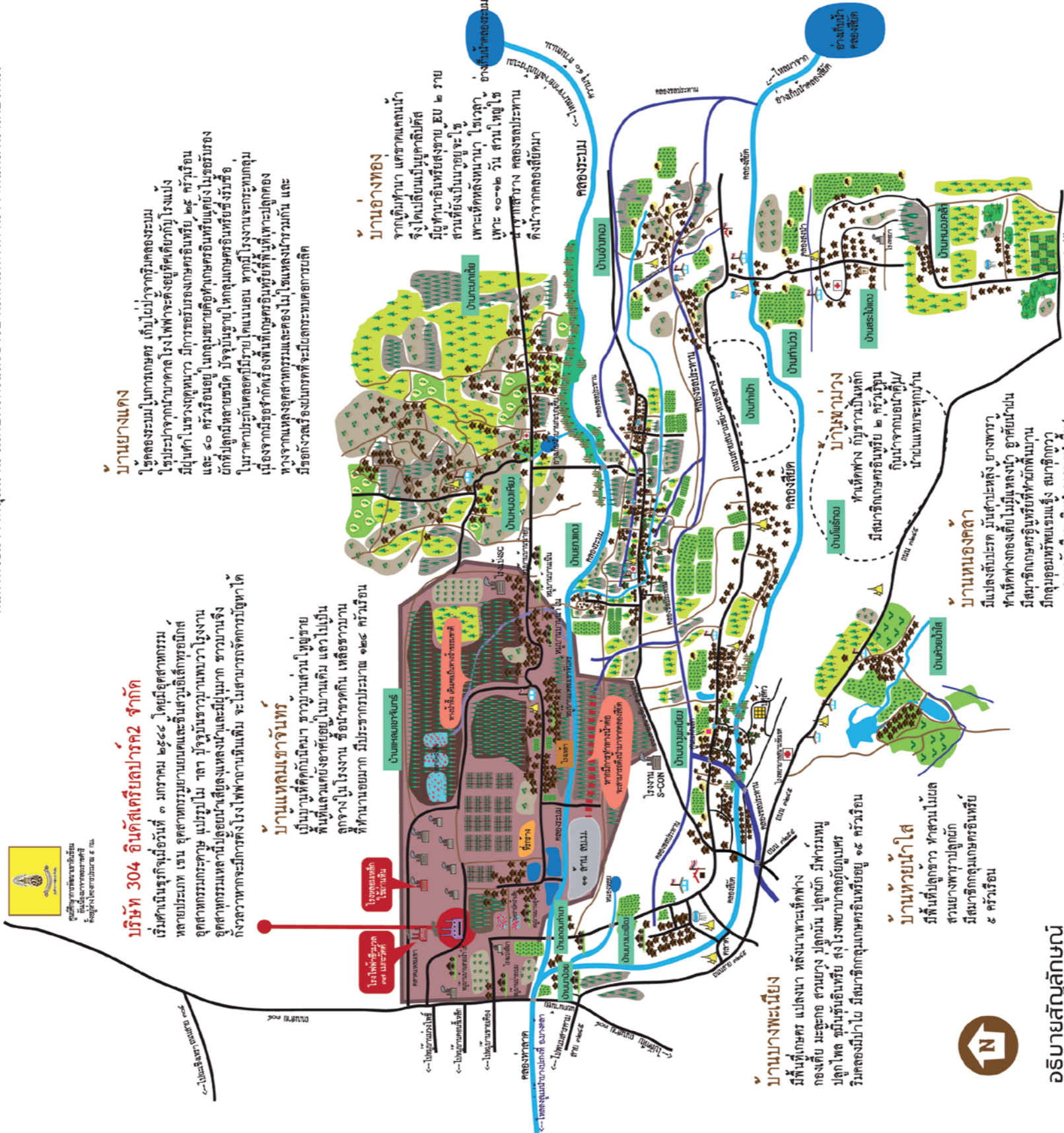
บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

บ้านแดง
 มีแปลงส้มมะขาม มีส้มแปะปลูก
 ทำเห็ดฟางทองเคียบไม่มีแหล่งน้ำ อากาศไม่
 มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่หัวผักกาดบ้าน
 มีกลุ่มอ้อยหมักหมักร้าง สวมชุดกล้วย
 ๒๐ ไร่กว่าเรือน กินน้ำจากบ่อน้ำดื่ม/
 นำนมแพะมาทำนม

- อธิบายสัญลักษณ์**
- ถนนลาดยาง
 - ถนนลูกรัง
 - ธารน้ำธรรมชาติ
 - คลองชลประทาน
 - สะพาน
 - บ่อน้ำ/อ่างเก็บน้ำ
 - บ่อน้ำ/บ่อน้ำบาดาล
 - ประปาหมู่บ้าน
 - บ้านคน
 - แปลงเพาะปลูกข้าว
 - ป่าชุมชน
 - ที่ตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหินในอนาคต
 - โรงไฟฟ้าชุมชนที่ดำเนินการอยู่
 - โรงคอมมูนิตี้ที่ตั้งโครงการเขื่อน
 - โรงงานอุตสาหกรรม
 - บ่อน้ำบาดาล
 - ทางน้ำทิ้ง
 - หมู่บ้าน
 - โรงเรียน
 - วัด
 - โบสถ์คริสต์
 - สถานีอนามัย
 - เพลาบด
 - นาข้าว
 - แปลงเพาะเห็ด
 - ไร่ไม้ประคำถ้าง
 - แปลงเพาะปลูกข้าว
 - ป่าชุมชน
 - ที่ตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหินในอนาคต
 - โรงไฟฟ้าชุมชนที่ดำเนินการอยู่
 - โรงคอมมูนิตี้ที่ตั้งโครงการเขื่อน
 - โรงงานอุตสาหกรรม
 - บ่อน้ำบาดาล
 - ทางน้ำทิ้ง

ที่มา: หน่วยงานวิจัยของไอเอชเอ็ม
 โดยมีตัวแทนชาวบ้านจาก ม.หนองเตาจันทร์,
 ม.บางพระใหญ่, ม.บางแดง, ม.บางทอง, ม.ทามวง
 ม.หนองเตา, อ.สนามชัยเขต, จ.ฉะเชิงเทรา
 โดยรวบรวมปรับปรุง เมื่อวันที่ 23 พ.ค. 2554

จากข้อห่วงกังวลเบื้องต้นมากมาย เช่น ผลกระทบเรื่องน้ำ ว่าน้ำจะไม่พอใช้ เนื่องจากแหล่งน้ำที่โครงการจะใช้น้ำเป็นต้นน้ำของกลุ่มน้ำคลองท่าลาดซึ่งมีสวนอุตสาหกรรมอยู่แล้ว อีกทั้งยังมีเกษตรกรจำนวนมากที่ใช้น้ำจากแหล่งเดียวกัน ผลกระทบเรื่องสารพิษจากการเผาไหม้ เช่น สารซัลเฟอร์ไดออกไซด์จะแพร่กระจายไปส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้าน อาจก่อให้เกิดภาวะฝนกรดซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพืชผลทางการเกษตร ผลกระทบจากการขนส่งถ่านหินซึ่งต้องใช้รถบรรทุกขนาดใหญ่หลายเที่ยวต่อวันอาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุเพิ่มขึ้น ผลกระทบจากแรงงานต่างถิ่นจะอพยพเข้ามาส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนพื้นที่ เป็นต้น

ทาง สข. ได้เล็งเห็นถึงข้อจำกัดในด้านต่างๆ จึงชวนให้กลุ่มแกนชาวบ้านลงคุยกันเพื่อลำดับความสำคัญและเลือกศึกษาในประเด็นที่เร่งด่วนก่อน ซึ่งในวงพูดคุยต่างเห็นตรงกันว่าเรื่องน้ำและเรื่องความสำคัญของพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหาร เช่น ข้าวหอมมะลิ มะม่วงมาตรฐาน GAP ชุมชนเพาะเห็ด และเกษตรอินทรีย์ เป็นเรื่องที่ต้องทำข้อมูลก่อน

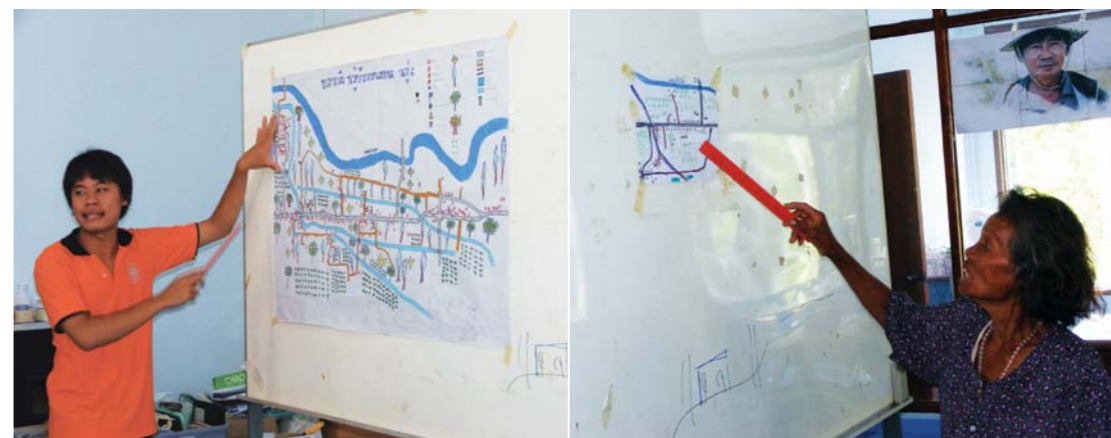
การวิจัยชุมชนจึงเริ่มต้นขึ้นด้วยการบ้านขึ้นแรกจาก สข. นั่นคือ **“การทำแผนที่ชุมชน”** เครือข่ายเกษตรใช้โอกาสในการประชุมประจำเดือนของกลุ่มเพื่อบอกข่าวให้พี่น้องและชาวบ้านข้างเคียงลงช่วยกันวาดแผนที่หมู่บ้านตนเองมา พอถึงเวลาส่งการบ้านบางหมู่ที่ไม่รู้ว่าต้องวาดยังไงก็มาคุยตัวอย่างเพื่อน มานั่งวาดกันในห้องประชุม บางบ้านส่งตัวแทนเป็นเด็กมัธยมที่อาศัยว่าเกิดและเติบโตมาในพื้นที่ จดจำได้ว่าเลี้ยวไหนเป็นบ้านใคร ตรงไหนเป็นสวนยูคาลิปตัส บางบ้านมีน้ำผู้หญิงมาช่วยชี้บอกส่วนอาผู้ชายเป็นคนวาดและคอยแก้ ในขณะที่บางบ้านมีคุณยายอายุ ๖๐ มานั่งวาดอยู่คนเดียว แต่สุดท้ายแล้วเมื่อนำแผนที่ของบ้านต่างๆ มาต่อกันด้วยเส้นทางน้ำก็กลับทำให้ชุมชนได้เห็นภาพชัดขึ้นว่าตอนนี้โครงการที่กำลังจะมาตั้งใหม่นั้นอยู่ตรงไหน ใกล้กับโรงงานอะไรที่มีอยู่เดิมบ้าง โรงไหนใช้น้ำจาก

คลองบ้าง ชาวบ้านก็ระบุได้ แล้วน้ำเสียปล่อยไปไหนชาวบ้านก็วาดถูก แหล่งทาลาหาหน่อไม้ ต่างอยู่ไม่ห่างจากเส้นสีฟ้าเล็กๆ ที่คดเคี้ยวผ่านที่นา แปลงผักบ้านและวัดของชุมชน

ทั้งนี้การทำแผนที่ไม่ได้ทำเสร็จภายในการพบเจอกันครั้งเดียว หลังจากที่ได้ร่างแผนที่แล้วทางคณะวิจัยได้มีการนำแผนที่นี้กลับไปให้ชาวบ้านตรวจสอบ ซึ่งต่อมาชาวบ้านได้เติมเส้นคลองชลประทาน มีการปรับแก้ เพิ่มบ้านอื่นๆ ที่ยังไม่มีการบันทึกแผนที่เข้ามา เพราะเมื่อเขาเห็นข้อมูลแล้วเขารู้สึกว่าเขาต้องการเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องนี้ เขาอยากมีบ้านของเขาบันทึกอยู่ในแผนที่นี้ ทางทีมวิจัยพบว่าชาวบ้านที่ไม่ได้มาร่วมวาดแผนที่ก็สามารถชี้บอกได้ว่าบ้านของตนเองอยู่ตรงไหน เด็กบางคนสามารถบอกได้ว่าบ้านหลังนี้เป็นของใคร นี่คือการบวนการที่คุ้นชินวันบอกเสมอว่า **“เอาตัวประชาชนในพื้นที่เป็นตัวหลัก หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุน ในขณะที่ ภูษิตีพร จิตรประสิทธิศิริ มองว่า “ทุกอย่างไม่ต้องร้อยเปอร์เซ็นต์ เพียงแต่ขอให้เริ่มแล้วพยายามขยาย ด้วยกระบวนการจะมีเพื่อนเข้ามาเอง”**

เส้นเวลา (Timeline) คือการทำบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมามีขั้นตอนบันทึกที่เรียบง่าย เพียงแค่ใช้การพูดคุยกับผู้ที่มีความรู้และมีข้อมูลอยู่ในมือ โดยแยกเป็นลำดับการพัฒนาในพื้นที่ตั้งแต่เริ่มมีการตัดทางรถไฟเพื่อขนไม้ออกจากป่า การเปิดสัมปทานป่า การตัดถนน การเข้ามาของนายทุน การเกิดขึ้นของโรงงานต่างๆ ลำดับการพัฒนาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และการพัฒนาของชุมชน เช่น การส่งเสริมการเกษตรและเกษตรทางเลือก การจัดตั้งชมรมชาวสวนมะม่วง การตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ อำเภอสามชัยเขตและสุดท้ายเป็นลำดับผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วและการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในพื้นที่ ทั้งหมดนี้ก็เพื่อเป็นการทบทวนอดีต ตรวจสอบปัจจุบัน เพื่อกำหนดอนาคตของชุมชนว่าชุมชนต้องการอะไร และไม่ต้องทำอะไรจากบทเรียนอะไรที่ผ่านมา

นอกจากการสืบค้นข้อมูลในพื้นที่แล้วการศึกษาบางเรื่องยังต้องใช้การประสานเพื่อขอข้อมูลจากหน่วยงานราชการ เช่น ข้อมูลเรื่องน้ำ ได้มีการขอข้อมูลจากสำนักชลประทานที่ ๙ กรมชลประทาน และสืบค้นข้อมูลมือสองจากเอกสารวิชาการต่างๆ เพื่อนำมาประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์

จนเมื่อมีข้อมูลเบื้องต้นพอสมควรแล้วทาง สช. จึงชวนให้ทำการตรวจสอบข้อมูลและสื่อสารออกสู่ภายนอก โดยทาง สช. ได้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หน่วยงานท้องถิ่น สื่อมวลชน และประชาชนที่สนใจทั้งในและนอกพื้นที่ซึ่งอาจมีโครงการลักษณะใกล้เคียงกันได้เข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนในเวทีตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Review) เพื่อความถูกต้องและเพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามหลักวิชาการ โดยในเวทีได้ให้คณะที่มิวิจัยได้นำเสนอข้อมูลควบคู่กับการแจกเอกสารเพื่อถ่ายทอดการตรวจสอบ และเพิ่มเติมข้อมูล จากนั้นจึงให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้แสดงทัศนะ สอบถาม แก้ไข เพิ่มเติมข้อมูลและทำการบันทึกไว้ การเพิ่มเติมข้อมูลจากหลายภาคส่วน รวมทั้งมีการกระจายให้หลายกลุ่มช่วยกันเติม ทำให้ได้ข้อมูลที่มีชีวิตและมีพลังและรอบด้าน ทั้งข้อมูลวิชาการ และข้อมูลเชิงประจักษ์

กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนยังไม่จบแค่นั้น แต่ยังมีการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อให้เห็นภาพความมั่นคงของชุมชนบนพื้นฐานเกษตรกรรมในพื้นที่ ผ่านการศึกษามะม่วง เห็ด และเกษตรอินทรีย์

ขณะเดียวกันทีมวิจัยชุมชนยังได้รับข้อมูลงานวิจัยเรื่อง “Emissions of Hazardous Air Pollutants from Coal-Fired Power Plants” ซึ่งทาง American Lung Association เป็นผู้จ้างให้ Environmental Health & Engineering, Inc. ศึกษา โดยรายงานออกมาเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๔ ทาง ญญ.ศิริพร จิตรประสิทธิ์ศิริ ซึ่งมีความรู้ทางสาธารณสุขจึงรีบอาสาไปแปลเอกสารและสรุปเป็นข้อมูลให้ชาวบ้านเข้าใจ

สำหรับการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในเรื่องมะม่วง เห็ด และเกษตรอินทรีย์นั้น คณะวิจัยชุมชนได้ปรึกษาหารือกับทาง สช. ถึงข้อมูลที่เป็นหลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นมาแล้ว ซึ่งทีมวิจัยพบว่า การเกษตรแต่ละอย่างมีข้อมูล

สำคัญร่วมและต่างกัน ข้อมูลพื้นฐานที่ควรมี เช่น พื้นที่แปลง วิถีชีวิตของเกษตรกรที่พึ่งพิงอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ห่วงโซ่ธุรกิจของการเกษตรประเภทนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ ลำดับเหตุการณ์หรือพัฒนาการของการปลูกมะม่วง การเพาะเห็ด และการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะแสดงให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้ว รวมไปถึงถึงความเสี่ยงและผลกระทบที่จะเกิดในอนาคตหากมีโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ขนาด ๖๐๐ เมกะวัตต์ในพื้นที่

ในส่วนข้อมูลรวมที่ต้องการเหมือนกัน คือ พื้นที่แปลงเกษตร คุณโยธินซึ่งมีความชำนาญเส้นทางในพื้นที่และมีความคล่องตัวในการเดินทางได้อาสาสำรวจแปลงพร้อมทั้งติดตั้ง GPS เพื่อนำมาแปลงเป็นแผนที่ต่อไป

สำหรับข้อมูลเชิงลึกเฉพาะกลุ่ม เมื่อแต่ละทีมเห็นภาพข้อมูลที่ต้องเก็บเพิ่มแล้วจึงแยกกันออกแบบการเก็บข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง เช่น กลุ่มมะม่วง ใช้การจัดการพูดคุยกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เชิงลึกเพิ่มเติมตามแปลง โดยวิธีการ Snowball ไปเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ความเสียหายต่อผลผลิตมะม่วงในบริเวณพื้นที่รอบโครงการ ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกษตรกรชาวสวนมะม่วงผู้มีความชำนาญได้รับมาตรฐาน GAP ในการผลิตมะม่วงส่งขายต่างประเทศต้องตัดสินใจล้มสวนเนื่องจากสภาพขาดทุนจากการที่มะม่วงไม่ติดผลในขณะที่ภาระต้นทุนสูงขึ้นไม่ได้ การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ทิศทางลมเป็นตัวบ่งชี้ นอกจากนี้ยังมีการเติมข้อมูลในส่วนผลกระทบจากถ่านหินให้พี่น้องเกษตรกรทราบ ทำให้ชาวสวนมะม่วงสามารถเชื่อมโยงข้อมูลและวิเคราะห์ได้ว่ามลพิษจากถ่านหินนั้นนอกจากจะส่งผลกระทบต่ออาชีพการทำสวนมะม่วงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายโดยตรงอีกด้วย

กลุ่มเห็ด ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดย การจัดการพูดคุยกลุ่มย่อยเช่นกัน ซึ่งข้อมูลที่ได้ทำให้เห็นว่าชุมชนบ้านสระไม้แดงนั้นขับเคลื่อนได้ด้วยเห็ด ชาวบ้านจากที่เคยรับจ้าง เมื่อมาทำการเพาะเห็ดฟางแล้วสามารถตั้งตัวได้ มีบ้าน

มีรถเป็นของตนเอง ซึ่งที่นี่ถือเป็นแหล่งผลิตเห็ดฟางที่ใหญ่เป็นอันดับสองรองจากภาคอีสาน นอกจากการเก็บข้อมูลจากชาวบ้านทางที่มีวิจัยยังจัดเวทีเพื่อเติมเต็มข้อมูลโดยนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องเห็ดฟางโดยเฉพาะ ทำให้ชาวบ้านวิเคราะห์ได้ว่าเห็ดฟางมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิภายนอกจะได้รับผลกระทบอย่างไรหากมีการตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหินขนาด ๖๐๐ เมกะวัตต์ขึ้น

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับคณะวิจัยชุมชนมาอย่างยาวนาน มีการทำข้อมูลสมาชิก ผลผลิต ราคา และช่องทางการตลาดไว้แล้วพอสมควร การศึกษาข้อมูลเชิงลึกได้ใช้กระบวนการกลุ่มซึ่งมีการประชุมประจำเดือนอยู่แล้วเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูล และอธิบายถึงคุณค่าของเกษตรกรอินทรีย์ซึ่งเป็นทางเลือกและทางรอดของโลกในยุคปัจจุบัน ที่มีภาวะมากมายเข้ามาคุกคามการผลิตอาหารโดยเฉพาะอาหารที่เป็นมิตรต่อผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

“เราต้องทำฐานตัวเองให้ชัดเจน ข้อเสนอของเราในการที่เราจะไม่เอาโครงการคืออะไร ระบุธรรมในพื้นที่ของเราคืออะไร กระบวนการในการเอาข้อมูลของเราที่กระจัดกระจายอยู่มารวบรวม เพื่อให้คนเข้าใจได้ มันทำให้เกิดพลัง”

“มิติที่พี่น้องเครือข่ายเกษตรกรมอง เขาไม่ได้มองว่าเกษตรกรคือการค้า เขามองว่าเกษตรกรคือวิถีชีวิต คือวิถีชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือการเข้าถึงทรัพยากร การเข้าถึงอาหาร การมีหลักประกัน การมีที่อยู่อาศัย การมีอยู่มีกินระยะยาวอย่างยั่งยืน นี่คือพื้นที่อาหารที่ต้องรักษาไว้” คือสิ่งที่นั่นทวัน หาญดี สะท้อนให้เห็นความจำเป็นที่พี่น้องต้องปกป้องพื้นที่แห่งนี้ไว้

ในขณะที่พลูเพ็ชร สีเหลืองอ่อน สรุปลักษณะเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านระหว่างก่อนและหลังการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนว่า “เมื่อก่อนมันอาจจะมีแต่อารมณ์อย่างเดียว แต่การทำข้อมูลมันได้สองด้าน มันกลับสื่อเข้ามาข้างใน มันเป็นการทบทวนจุดแข็งของตนเอง เรื่องอาหารเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรก มันเป็นวิถีชีวิต ชาวบ้านคิดไม่ได้ที่จะสร้างผลประโยชน์รำรวยที่สุด แต่ชาวบ้านคิดได้ว่าแคกินอึมนอนหลับ ก็มีความสุขมากเกินกว่าที่จะมีเงินเป็นร้อยเป็นพันล้าน ข้อมูลที่ได้มันทำให้เกิดการสื่อสารเรื่องนี้เพิ่มขึ้น แล้วข้อมูลนี้มันก็ได้สื่อข้างใน มันก็ได้สื่อสารไปข้างนอกด้วย มันทำให้ชาวบ้านรู้สึกกลัวฮึด พอมึงงานสื่อสารออกมา ชาวบ้านที่เคยหลุดไปก็เริ่มเห็น เริ่มกลับเข้ามา”

ทดลองใช้งานข้อมูล

ก่อนที่กระบวนการทำเอชไอเอชุมชนจะสิ้นสุดลง ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ยังไม่ทันถูกประมวล หรือเผยแพร่สู่สาธารณะ ทางโรงไฟฟ้าชีวมวลเดิมในพื้นที่ขนาด ๔๗.๔ เมกะวัตต์ ได้ยื่นขอเปลี่ยนแปลงรายละเอียดโครงการต่อสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากเดิมที่ใช้เชื้อเพลิงชีวมวลจะขอเพิ่มใช้เชื้อเพลิงถ่านหินร่วมในกรณีขาดแคลนเชื้อเพลิง ทำให้คณะนักวิจัยชุมชนต้องเร่งสรุปข้อมูลเพื่อยื่นหนังสือคัดค้านการขอเปลี่ยนแปลงรายละเอียดโครงการ พร้อมทั้งเรียกร้องให้คณะกรรมการผู้ชำนาญการลงพื้นที่ก่อนพิจารณาโครงการ

ซึ่งคณะกรรมการผู้ชำนาญการได้ลงพื้นที่ และให้โอกาสคณะวิจัยชุมชนได้ชี้แจงผลการศึกษาเอชไอเอชุมชน ทั้งในเรื่อง น้ำ มะม่วง และเกษตรอินทรีย์

เบื้องต้นทางคณะวิจัยได้รับข้อมูลว่าทางคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาแล้วมีมติไม่เห็นชอบรายงานการขอเปลี่ยนแปลงรายละเอียดโครงการ

นอกจากนี้ยังมีโครงการโรงไฟฟ้าก๊าซขนาด ๑๐๕ เมกกะวัตต์ กำลังอยู่ระหว่างทำรายงานประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อมีโอกาสทางคณะวิจัยชุมชนจึงส่งตัวแทนเข้าร่วมรับฟังข้อมูลและชี้แจงเรื่องสถานการณ์น้ำในพื้นที่ เนื่องจากโรงไฟฟ้านี้ก็จะใช้น้ำจากแหล่งน้ำเดียวกัน

ตลอดระยะเวลาสี่ปีที่ชาวบ้านรวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวิถีชุมชนท้องถิ่น แม้ในช่วงสองปีแรกจะเป็นการต่อสู้แบบมวยวัดแต่ก็ได้สร้างความตื่นตัว และการรับรู้ภายใน รวมถึงเป็นการปูพื้นฐานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายกัลยาณมิตร ส่งผลให้สองปีหลังซึ่งเป็นการต่อสู้ด้วยข้อมูลความจริงที่ชุมชนเป็นผู้ลงมือทำโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก เป็นไปอย่างเข้มข้น ชุมชนได้เรียนรู้ตนเอง ได้เพื่อน ได้กำลังใจในการหยัดยืนต่อสู้กับอำนาจที่ใหญ่คับระบบในปัจจุบัน อย่างที่ ภญ.ศิริพร บอกว่า “กระบวนการมันช้าอย่างมีคุณค่า มันเกิดผล ไม่ใช่สูญเปล่า”

ปัจจุบันโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ๖๐๐ เมกกะวัตต์ ฉะเชิงเทรา โดยบริษัทเนชั่นแนล เพาเวอร์ ซัพพลาย จำกัด (มหาชน) ที่มีมูลค่าโครงการรวมประมาณ ๒๔,๐๐๐ ล้านบาท เป็นเงินกู้ในประเทศประมาณร้อยละ ๓๕ เงินกู้ต่างประเทศประมาณร้อยละ ๓๕ และส่วนของผู้ถือหุ้นประมาณร้อยละ ๓๐ ได้ยื่นเอกสารการประเมินผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมไปยังสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แล้วเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕ ทั้งนี้มีชาวบ้านยื่นหนังสือคัดค้านไปที่ สผ. และเรียกร้องให้ คณะกรรมการผู้ชำนาญการลงพื้นที่เพื่อรับรู้ข้อเท็จจริงจากทางฝั่งประชาชนเพิ่มเติมก่อนการพิจารณาโครงการ

ขณะเดียวกันทางที่มวิจัยได้จัดเวทีทบทวนร่างการศึกษา โดยผู้เชี่ยวชาญ ข้อคิดเห็นต่างๆ นั้นถือเป็นประโยชน์ในการปรับแก้ตัวรายงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเมื่อมีการปรับแก้ข้อมูลบางส่วนแล้วคณะวิจัยได้นำเสนอร่างรายงานฉบับปรับปรุงสู่คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกเอชไอเอ ซึ่งจากการนำเสนอข้อมูลคณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกเอชไอเอไม่มีมติเห็นชอบให้เสนอผลการศึกษาเอชไอเอชุมชนกรณีโรงไฟฟ้าถ่านหิน ๖๐๐ เมกกะวัตต์ ที่ ต.เขาหินซ้อน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา ต่อ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) เพื่อพิจารณาใน ๒ ประเด็น คือ

๑. ส่งให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) และองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอ.สส.) และหน่วยงานอนุญาตเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา EHIA และการออกใบอนุญาต
๒. มอบหมายให้ สช.ประสานงานกับภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบที่มีอยู่เดิมและร่วมกันกำหนดอนาคตการพัฒนาพื้นที่นี้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในฐานะที่พื้นที่นี้เป็นแหล่งผลิตอาหารและแหล่งสำรองพันธุกรรมพืชที่สำคัญแห่งหนึ่งของสังคมไทย ✨

๓๒ บทเรียนจากเขาหินซ้อน

บทส่งท้าย

๒ ปีของกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน คือ การเรียนรู้ว่ากระบวนการนี้ไม่ได้มุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ หรือข้อมูล หากแต่ประสิทธิภาพของกระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นก็ด้วยเรื่องราวระหว่างทาง โดยมีจุดเริ่มต้นเพียงจุดเล็กๆ ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความตระหนักรัก และห่วงหาอาทรในแผ่นดินถิ่นเกิด ซึ่งได้เชื่อมร้อยถักทอเข้าหาเพื่อนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน ชักชวนกันมาเรียนรู้และค้นหาศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน ทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ ผ่านการสื่อสารทั้งภายใน-ภายนอกที่ช่วยเสริมแรงให้กระบวนการศึกษาค้นคว้า หนักแน่น สิ่งละอันหล่านี้ได้เสริมหนุนและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมั่นใจในการยืนหยัดต่อสู้ โดยไม่หวั่นไหวต่อผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น

เมื่อวันนี้ร่างรายงานได้ผ่านการนำเสนอสู่คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกเอชไอเอแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่ากระบวนการทั้งหมดได้สิ้นสุดลง แต่สิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้มาจากกระบวนการ CHIA นั้นกลับเป็นเหมือนแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการชักชวนเพื่อนพ้องน้องพี่ในพื้นที่ใกล้เคียงให้เข้ามาเรียนรู้ พูดคุยแลกเปลี่ยนจนเกิดแผนงานในหลายๆ ด้าน นอกจากระดับพื้นที่หรือชุมชนที่กำลังเผชิญหน้ากับโครงการต่างๆ ยกระดับสู่การมองในระดับภูมิภาค

จากเอชไอเอชุมชนเขาหินซ้อนตอนนี้เราได้เชื่อมโยงกับองค์กรในภาคตะวันออกอีกกว่า ๕๐ องค์กร ใน ๘ จังหวัด ได้แก่ สระแก้ว ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด เข้ามาร่วมกันทบทวนการพัฒนาที่ผ่านมา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งต่างเห็นตรงกันว่า สถานการณ์ที่เราเผชิญอยู่นี้ มันกำลังบีบคั้นเรา เราจะอยู่นิ่งเฉยหรือปล่อยไปไม่ได้แล้ว เราต้องลุกขึ้นมาทำอะไรสักอย่าง เพื่อหยุดภาวะคุกคามจากภาคอุตสาหกรรมและกิจกรรมใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน สู่อุปการปกป้องความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นด้านอาหาร ฐานทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญก็คือการที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถเป็นผู้กำหนดอนาคตของตนเองได้ อนาคตที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์วัฒนธรรมอันดีงามนำมาซึ่งความสมดุลและยั่งยืน และนี่ก็คือจุดเริ่มของ **“วาระเปลี่ยนตะวันออก”**

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าร่างกายของคนเล็กๆ ที่ได้ผนึกกำลังกันเข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นในสังคม *

บทเรียนจากเขาคินซอน

กลยุทธ์ที่ใช้

- * สร้างอารมณ์ร่วมด้วยการสื่อสารภายในเพื่อชักชวนเพื่อนเข้ามาให้ได้มากที่สุด เพราะเราไม่มีทางรู้ว่าใครจะทำอะไรจนกว่าจะได้ร่วมกันลงมือทำ
- * ถกกันเพื่อหาประเด็นหรือคุณค่าร่วม ที่สามารถเชื่อมโยงกับคนหมู่มาก และสร้างพลังในการขับเคลื่อนได้
- * แบ่งงานเป็นช่วงๆ เพื่อไม่ให้รู้สึกหนัก ยกตัวอย่างให้เห็นภาพเพื่อง่ายต่อการลงมือปฏิบัติ ให้กำลังใจเป็นระยะทำให้รู้สึกว่าเป็นเรื่องง่าย
- * เริ่มจากเล็กไปใหญ่ แล้วค่อยๆ ขยายด้วยการ snow ball
- * แลกเปลี่ยนข้อมูลอยู่เสมอเพื่อปลุกเร้าความเป็นเจ้าของจะได้ไม่มีเพื่อนหายไปจากขบวน
- * ทบทวนตรวจสอบข้อมูลโดยชาวบ้านในพื้นที่ นักวิชาการ หรือผู้มีความรู้เฉพาะด้านเพื่อยืนยันความถูกต้อง นำข้อมูลที่ได้สื่อสารออกสู่ภายนอก และยื่นหนังสือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจ

ผลพลอยได้ของเอชไอเอชุมชน

- * การทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นตัวเองชัดเจน และเห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตหากมีโครงการฯ เกิดขึ้นในพื้นที่ผ่านกระบวนการทำแผนที่ชุมชน และการทำเส้นเวลา หรือลำดับความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพื้นที่ ซึ่งทั้งหมดนี้จะทำให้ชาวบ้านสามารถแปลงข้อมูลที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกให้กลายเป็นข้อมูลเชิงวิชาการ หรือข้อมูลที่จับต้องได้โดยการอธิบายด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์
- * ทำให้ได้เพื่อนเพิ่มขึ้น เนื่องจากในกระบวนการทำข้อมูลชาวบ้านจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล ในด้านที่ตนเองถนัด ในขณะที่เดียวกันก็จะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เอาข้อมูลใหม่ๆ เข้าไป ทำให้เขาได้เห็นภาพรวมร่วมกันมากขึ้นว่าในกระบวนการขับเคลื่อนด้วยข้อมูลครั้งนี้เขาอยู่ตรงไหน แล้วเขาสามารถทำอะไรได้บ้าง

ข้อจำกัดของเอชไอเอชุมชน

- * เป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย จึงไม่มีความชัดเจน ไม่มีชุดความรู้ให้ศึกษา
- * ชาววิทยากรกระบวนการในการทำเอชไอเอชุมชนที่มีประสบการณ์และความรู้
- * นักวิชาการมองข้ามศักยภาพของชุมชน และให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนน้อยกว่าผลการศึกษา
- * วิทยากรกระบวนการต้องยืดหยุ่น มีความสามารถในการปรับใช้เครื่องมือให้เหมาะกับบริบทของพื้นที่
- * ยังไม่เห็นผลของการยอมรับผลการศึกษาข้อมูลไปใช้ประกอบการพิจารณาโครงการ
- * ชาวบ้านที่ขาดการรับรู้ยังขาดความเข้าใจในกระบวนการ และขาดความมั่นใจบทบาทของเอชไอเอชุมชน
- * ถ้าชุมชนขาดต้นทุนทางสังคม เช่น กระบวนการทำงานร่วมกัน อาจจะทำให้ดำเนินการได้ยาก
- * เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้
- * ชาวบ้านบางส่วนยังขาดการรับรู้เรื่องเอชไอเอชุมชน ควรทำให้คนรู้จักช่องทางในการใช้สิทธิของตนเอง และชุมชนให้กว้างขวางและทั่วถึง
- * ชุมชนขาดช่องทางในการสื่อสารข้อมูลการศึกษาสู่สาธารณะในวงกว้าง

จุดเด่นของเอชไอเอชุมชน

- * เป็นทางเลือกใหม่ในการต่อสู้กับโครงการขนาดใหญ่ นอกเหนือจากวิธีการเดิมๆ
- * เครื่องมือสามารถยืดหยุ่น ปรับให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ได้
- * เป็นกระบวนการที่ชุมชนได้เรียนรู้ตนเอง เพื่อที่จะสามารถกำหนดตนเองได้
- * มีการใช้ข้อมูลพื้นที่อย่างแท้จริง เพราะชุมชนเป็นผู้ทำข้อมูลของชุมชนเอง ทำให้เกิดการเป็นเจ้าของข้อมูลร่วมกัน
- * เป็นกระบวนการสร้างมาตรฐานการศึกษาการประเมินผลกระทบ (Impact Assessment) รูปแบบใหม่
- * สร้างมาตรฐานและธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน ให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- * สร้างการเรียนรู้ถึงจุดแข็งของชุมชน และมีกระบวนการสนับสนุน หรือหนุนเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ปัจจัยที่จะทำให้เอชไอเอชุมชนแพร่หลาย

- * วิทยากรกระบวนการที่มีประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจ
- * มีการกำหนดให้เป็นมาตรการในเชิงนโยบาย
- * ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนเข้าถึงการใช้สิทธิขอทำเอชไอเอชุมชน
- * มีตัวอย่างความสำเร็จเอชไอเอชุมชนสามารถยับยั้งโครงการรุนแรงได้ *

คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
เครือข่ายวางแผนและผังเมืองเพื่อสังคม โครงการนิติธรรมสิ่งแวดล้อม มูลนิธินโยบายสุภาพะ (มนส.)
เครือข่ายปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารนครศรีธรรมราช ชมรมเรารักแม่น้ำท่าจีน นครปฐม สภาลุ่มน้ำท่าจีน
เครือข่ายรับมือภัยพิบัติ กลุ่มมีดหมอสีขาวจะนะ โครงการคุ้มครองวิถีชีวิตบนพื้นที่เกษตรกรรมขั้นดี บางคล้า-คลองเขื่อน
เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา